

УДК 711.582

О. О. Поперечна,
*аспірантка кафедри ДАС,
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ПІДХОДИ ДО АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА З УРАХУВАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

Анотація: стаття присвячена дослідженню соціальних аспектів поведінки людини в житловому середовищі.

Ключові слова: соціально орієнтоване житлове середовище, соціоніка, соціальні групи, сусідські спільноти.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей соціальних груп для проектування житлового середовища.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти взаємодії людини і середовища досліджуються архітектурно-містобудівною теорією, соціонікою, проксемікою, екопсихологією, краудінгом, етнологією, урбоекологією, екологічною оптикою, соціологією архітектури та іншими науками. Зокрема, дослідженнями архітектурно-містобудівних характеристик штучного довкілля з точки зору взаємозв'язків соціальних аспектів життєдіяльності людини займались К. Лінч, З. Н. Яргіна; питання залучення мешканців до участі у створенні середовища проживання проводили К. Александер, О. І. Гелла, Р. Ерскін, Л. Кроль, І. Фрідман; дослідження типів особистостей вивчали А. Аугустінавічюте, Вітрувій, В. Ліфанов, М. Люшер, Ч. Меркер, М. Мехрабієн, В. О. Тімохін, Ш. Фур'є; дослідженнями поведінки людини в архітектурному просторі займались Р. Соммер, М. Хейдметс, Е. Х. Холл; психологію життєвого простору розглядали В. І. Еленський, Х. Є. Штейнбах.

Велика кількість параметрів архітектурного середовища визначається нормативними документами, проте цього не досить для створення гармонічного житлового середовища, «дружнього» до людини. Ще Вітрувій (І вік до н.е.) у своєму трактаті «Десять книг про архітектуру» вказував на необхідність проектування будівель відповідно до потреб людей. В залежності від професії, роду зайнятості людини - їх житло мало певні особливості, наприклад: торговцям - необхідні були «стійла і лавки» в вестибюлі, а в будинку - підвали, амбари, кладові; ростовщикам і відкупщикам - будинки, які захищені від пограбування; для судей, діячів і ораторів - витончені і просторі будинки для зборів та прийомів, а для знатних людей слід розробляти «царські вестибюлі», високі атріуми, обширні перистили і сади [1].

В історії містобудування одним із перших звернув увагу на ментальність мешканців Ш.Фур'є [4]. В його утопіях здійснена розробка «теорії всесвітньої єдності», що ґрунтувалась на «принципі тяжіння за пристрастю» людей, близьких за темпами і ритмами життя, за індивідуальним сприйняттям простору і часу життєвого шляху» [2, ст. 282]. Фур'є виділив близько 800 типів людських характерів, започаткувавши соціально-психологічний і культурологічний напрямок досліджень впливу ментальності поведінки мешканців урбанізованих територій на міське планування та середовище.

В. О. Тімохін у своїй книзі «Архітектура міського розвитку» виділяє чотири угруповування людей в залежності від стереотипів поведінки і місць розселень різних угруповань мешканців міста: угруповань городян, слободян, урбодян і поселян. Зміна активності категорій угруповувань відбувається у «специфічному часі тривання їх життєдіяльності» [2, ст. 286].

К. Александер та Е. Фрідман говорять про важливість залучення замовника в процес проектування, шляхом використання мови паттернів та каталогу. За Александером [8] важливою умовою створення комфортних умов для людини - є соціалізація людей, яка здійснюється раціональним проектуванням публічних місць (скверів, пасажів, променад, публічного простору в громадських будівлях та житлового середовища) шляхом використання паттернів. За Фрідманом роль архітектора перестає бути основною і полягає у «конструюванні каталогу». Замовник стає відповідальним за процес в цілому, «оскільки він був інформований про наслідки прийнятого ним рішення» і сам обирає, коректує дизайн свого житла [3].

Виділені в соціології соціальні групи, З. Н. Яргіна запропонувала використовувати в архітектурно-містобудівній теорії. Оскільки соціальні групи є елементами соціальної структури, вони впливають на просторову організацію середовища. Соціальні групи виступають в ролі споживача житлового середовища і формуються на основі сусідських, ділових, побутових, промислових зв'язків.

Соціальна група - це сукупність людей, які мають спільні інтереси, цінності і норми поведінки, які склались в рамках історично сформованого суспільства. Розрізняють такі соціальні групи:

- малі (сім'я, шкільний клас, сусідські спільноти, компанії друзів),
- середні (виробниче об'єднання робітників одного підприємства і територіальної спільноти),
- великі соціальні групи (суспільні класи, соціальні прошарки, етнічні спільноти, вікові групи) [7, ст. 17].

Сусідські спільноти - це малі соціальні групи, які об'єднані за територіальною ознакою. З. Н. Яргіна звертає велику увагу на роль сусідських

спільнот, особливості яких слід обов'язково враховувати при проектуванні житлового середовища. За Яргіною, сусідство - це група людей, які проживають в границях одного житлового утворення, ним може бути - сходова клітина, секція житлового будинку, двору, кварталу, мікрорайону та малого сільського поселення [7, ст. 248].

Архітектурно-планувальна організація житлового середовища активно впливає на сусідські відносини. Вона може сприяти покращанню спілкування різних соціальних груп чи навпаки обмежувати, вона може сприяти зменшенню конфліктності, виникненню адресності житлового середовища, задоволенню необхідних потреб саме тієї соціальної групи, яка там проживає. Спеціалізація будинків може викликати ізоляцію їхніх мешканців від іншого контингенту населення. Для молоді така ізоляція не буде мати негативних наслідків, для людей похилого віку та інвалідів - навпаки, «оскільки такий контингент людей не бажає афішувати свою самотність чи фізичні недоліки» [7, ст. 252.]. Слід враховувати і можливі зміни: студентська спільнота формується на основі формальних відносин, але згодом може перерости в неформальні відносини.

Слід відмітити, що дослідження З. Н. Яргіної досить однобокі, оскільки середовище розглядається як вихідна умова, воно є незмінним, соціальні групи «підбираються» для проживання в ньому. Яргіна не враховує зворотних зв'язків між відношенням «середовище - соціальна група», отже середовище не може змінюватись від змін соціальних груп.

Архітектурно-містобудівна теорія торкалася лише деяких аспектів соціальних проявів людини, тому при дослідженні проблеми проектування соціально адаптованого житлового середовища необхідно звернутись до праць соціологів, психологів, соціоніків та проксеміків.

Проксеміка досліджує проблеми організації і використання людиною простору та територіальну поведінку людини. Один із перших дослідників в проксеміці - Е. Холл запропонував класифікацію дистанцій спілкування: інтимна до 45 см, персональна від 45см до 120см, соціальна від 120см до 4 м і публічна більше 4 м. В роботі Е.Холл «Проксеміка» навів приклади поведінки спілкування людей різних національностей, які належать до різних соціальних груп. Середовищний психолог Р. Соммер запропонував поняття «просторової бульбашки» - невидимої сфери навколо людини, вторгнення в яку вона сприймає болісно. Просторова сфера більша у північних народів, інтровертів та менша у представників південних районів, екстравертів. Психолог Ч. Холахан виокремив два типи публічного простору: соціопетальний (сприяє спілкуванню між людьми) і соціофігуральний (не сприяє соціальним контактам) [6]. Ці дані можуть бути використані архітекторами при організації житлового середовища,

врахуванні розмірів зон комфортних для перебування, ступінь відкритості чи закритості простору.

Соціоніка вивчає сприйняття людиною інформації про навколишнє середовище і взаємодію між людьми. Предметом вивчення соціоніки - психологічні типи і відносини між ними. Засновник соціоніки А. Аугустінавічюте запропонувала 16 соціотипів та охарактеризувала моделі соціальної взаємодії між типами. Цей досвід доцільно використати при проектуванні житлового середовища шляхом створення моделей простору (за інтересами, характером проведення дозвілля для певних соціальних груп), що покращить сусідські зв'язки і дружні контакти та полегшить створення сімей.

В залежності від відповідності між кольоровими уподобаннями і особистістю, уподобання при оформленні житла психолог М. Люшер виділяє чотири типи особистостей:

- *люди «синього типу»* розглядають житло як укриття, вони віддають перевагу невеликим просторам, люблять м'які, округлі форми, ніші, де можна сховатися. Будинок із товстими стінами, круглими товстими вікнами з переплетом, склепінчасті стелі, м'які на дотик матеріали: дерево, текстиль, килими.
- *люди «зеленого типу»* вибирають приміщення правильної прямокутної форми з чітко фіксованими кутами, які дозволяють почувати себе впевнено. Для підтримки почуття власної гідності зеленому типу необхідні високі зали. Вікна повинні бути високими, можливо прикрашені кованими решітками. Найкраще підходять тверді матеріали: мармур, камінь або метал.
- *люди «жовтого типу»* віддають перевагу відкритим просторам. Вікно може бути на всю стіну і без переплетів з видом на незабудованій майданчик. Таких людей притягує блиск, вони люблять скло, дзеркала, плексиглас, хром. Житло має бути прикрашене сувенірами, привезеними ними з різних країн.
- *люди «червоного типу»* віддають перевагу простору з довгими коридорами і проходами, величезними кабінетами, прикрашених шкірою, шкурами та спортивними трофеями, що підкреслюють мужність і сексуальність людини «червоного типу» [6].

Зараз ці дані використовують у межах психодизайну, при проектуванні дизайну інтер'єру приміщень. Проте ці параметри можуть бути розширенні і використані в проектуванні дворових просторів, майданчиків для спілкування, майданчиків для відпочинку в житловому середовищі.

Х. Е. Штейнбах та В.І. Еленський, співставивши уподобання людини із типологією темпераментів за І.П. Павловим, отримали такі дані:

- флегматик - спокійна, нетовариська людина, яка віддасть перевагу інтер'єрові з важкими масивними меблями, з чітко організованим простором, сірим та коричневим кольорам,
- меланхолік - чутливий до будь-яких подразників, його покої повинні бути на максимальній відстані від домочадців, з ідеальною звукоізоляцією. Пастельні тони інтер'єру. Меланхолік віддає перевагу круглим, м'яким формам - венеціанські вікна, закруглені отвори дверей, невисокі стелі, безліч затишних куточків і ніш,
- сангвінік - активна людина, будинок має бути яскравий, відкритий назовні, з величезними вікнами,
- холерик - жива енергійна людина, якій підходять модульні системи, що дозволяють легко трансформувати простір. Кольори, які компенсують імпульсивність холерика, це синій - заспокійливий і зелений - допомагають зосередитися.

Штейнбах і Еленський продовжили ці дослідження і систематизували данні шляхом поєднання темпераменту і роду заняття людини. «Для флегматичного банкіра чи держчиновника високого рангу підійде стиль класицизм, який виглядає солідно і завдяки елементам античності створює відчуття вічності; художній натурі меланхолічного складу підійде романтизм із використанням природного каменю і дерева; інтелігентний сангвінік обере модерн із непередбачуваним простором, витонченим рослинним орнаментом, вишуканими плавними лініями, які будуть підкреслювати його індивідуальність; імпульсивний холерик, успішний бізнесмен обере бароко, оскільки цей стиль демонструє своє багатство завдяки використанню декору і поєднання білого і золотого кольорів; сангвінік з технічним складом розуму обере хай-тек із використанням сучасних матеріалів, високих технологій і широким використанням технічних засобів»[6, с. 211-212].

Поет і письменник В.Хлебніков в праці «Голова земної кулі» виокремив різні типи будинків в залежності від професії його мешканців: будинки-мости, будинки-тополі, підводні палаци («строились для говорилен»), будинки-пароплави (для моряків), будинок-плівка, будинки-шахмати, будинки-качелі («мыслителям, морякам и бюджетлянам»), будинок-чаша, будинок-труба, будинок-поле, будинок на колесах (для циган 20ст.) [5]. Ці ідеї частково втілені у проектах сучасних архітекторів Jagnefält Milton, які спроектували готель на колесах та концертний хол на колесах (рис. 1.1.), і архітектурного бюро із Данії N55 «Ходячий будинок», спроектований для кочування і проживання циган у ньому (рис.1.2). Це свідчить про можливість розвитку житлового середовища у цих напрямках [9,10].

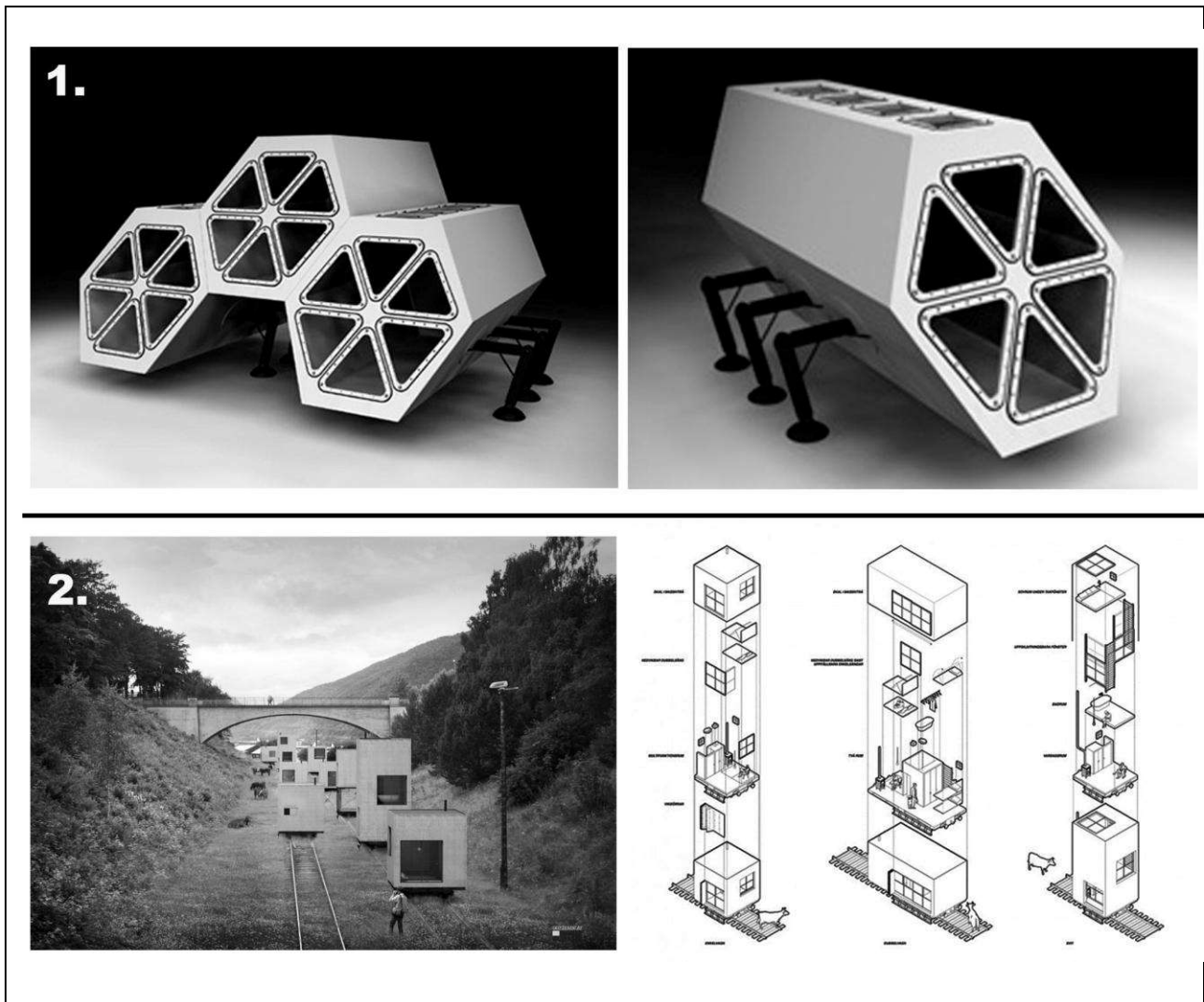

Рис.1. 1)Мобільне житло «Ходячий будинок», Датське бюро N55

2)Міжнародний конкурсний проект мобільного житла «Готель на колесах, громадська лазня на колесах і концертний хол на колесах». Шведські архітектори Jagnefalt Milton. 2010.

Висновок. Житлове середовище виконує важливі соціальні функції і має проектуватися соціально орієнтованим. Врахування соціологічних досліджень розширює межі можливих альтернатив розміщення соціальних груп, збагачує арсеналом засобів виразності. Використання даних соціально-психологічних досліджень допоможе більш раціонально зонувати територію, коректно розміщувати необхідні компоненти житлового середовища для створення комфортного, естетичного простору для представників соціальних груп. Подальші дослідження будуть полягати у виявленні факторів, які впливають на архітектурно-планувальну організацію соціально орієнтованого житлового середовища.

Список використаної літератури:

1. Витрувий. Десять книг об архітектуре / Витрувий; [пер. с лат. Ф. А. Петровского]. - М.: Из-во Всесоюзной Академии Архитектуры, 1936. - 332с.
2. Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В. О. Тімохін. - КНУБіА, 2008. - 629с.: 158 іл.
3. Фридман И. Научные методы в архитектуре / И. Фридман; [пер. с англ. А. А. Воронова]. - М. Стройиздат, 1983. - 160с.: ил.
4. Фремpton К. Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития / К. Фремpton. - М.: Стройиздат, 1990. - 535 с.: ил.
5. Хлебников В. Председатель земного шара / В. Хлебников. - СПб.: Издательский дом «Азбука-классика», 2008. - 288с.
6. Штейнбах Х. Э. Психология жизненного пространства / Х. Э. Штейнбах, В. И. Еленский. - СПб.: Изд-во Речь, 2004. - 239 с.: ил.
7. Яргина З. В. Социальные основы архитектурного проектирования / Учебник для вузов / З. В. Яргина, К. К. Хачатрянц. - М.: Стройиздат, 1990. - 343 с.: ил.
8. Christopher Alexander, Sara Ishikawa, Murray Silverstein. A pattern language: towns, buildings, construction. - Oxford University Press, 1977. -1171 p.
9. Цыганские кибитки дали толчок ходячим домикам [Електронні ресурси] / Владислав Карелин. - 2007. Режим доступу до статті: <http://www.membrana.ru/particle/1378>
10. Andalsnes Master Plan proposal. Jagnefalt Milton [Електронні ресурси] / Nico Saieh. - 2010. - Режим доступу до статті: <http://www.membrana.ru/particle/1378><http://www.archdaily.com/98795/andalsnes-master-plan-proposal-jagnefalt-milton/>

Аннотация

Статья посвящена исследованию социальных аспектов поведения человека в жилой среде.

Ключевые слова: социально ориентированная жилая среда, соционика, социальные группы, соседские сообщества.

Annotation

This paper is devoted to research of social aspects of human behavior in the housing environment.

Keywords: socially oriented housing environment, socionics, social groups, neighborhood community.